

Л.В. Шевчук

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник :

д.ф.н., проф., Буніятова І.Р.

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ТЕОРІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ

В середині ХХ століття відправною точкою у дослідженні синтаксичних структур поряд з традиційним підходом, що досліджує синтаксичні особливості конститuentів речення, став функціональний, який визначає комунікативну перспективу речення, вивчає розподіл елементів висловлення за важливістю подачі інформації, виокремлює тему і рему повідомлення. У рамках новітньої парадигми сучасної лінгвістики – генеративної граматики, виникає новий напрям дослідження – теорія інформаційної структури речення (ІСР), що досліджує семантичні відношення між смисловими групами, які складають основу його змісту та впорядковані й оформлені відповідно до граматики певної мови [8: 21]. ІСР включає такі компоненти: 1) лінгвістична форма; 2) комунікативні функції, які виконує ця форма; 3) контексти, або вихідні компоненти оповіді, у яких певні лінгвістичні форми можуть виконувати відповідні комунікативні функції. Специфікою аналізу ІСР є саме виявлення зв'язку між формальним і комунікативним аспектом мови, між лінгвістичною формою й ментальним станом мовця і слухача [1].

Метою статті є аналіз основних термінів теорії інформаційної структури речення.

Термін *інформаційна структура речення* відноситься до способів передачі лінгвістичної кодованої інформації, що презентується мовцем залежно від того, як він оцінює тимчасовий ментальний стан слухача [3]. Висловлення передає інформацію, що міститься в повідомленні, а також імпліцитні або експліцитні інструкції щодо обробки цієї інформації й її інтегрування у знання слухача. Щоб досягти цього, мовець повинен вирішити, які частини повідомлення є відомою і новою інформацією для слухача. Слухач повинен виявити елементи, що існують у його знанні (відома інформація), які мають значення для обробки повідомлення. Інформація надходить у поєднанні з новими елементами (тобто з невідомим для слухача), які слухач співвідносить з відомими відрізками знання.

Вибір нової і відомої інформації мовцем залежить від його оцінки тимчасового стану свідомості і уваги слухача. Інформаційна структура речення таким чином виконує дві основні функції мови – передачу інформації і спонування до соціальної взаємодії. Природня мова має формальні засоби, що маркують основні диференційні ознаки відомої і

невідомої інформації (наголос, структурне розташування елементів у реченні).

Існує декілька точок зору стосовно витоків теорії інформаційної структури речення, однією з яких є поступова модель комунікації (*incremental model*), згідно якої метою комунікації є зменшення різниці у знаннях співрозмовників і збільшення спільного фонду знань (*common ground*). При цьому нова інформація повинна поступати поступово, оскільки слухачем сприймається лише такий її об'єм, який може бути співвіднесеним з попереднім існуючим контекстом (досвідом, знанням) [5]. Наприклад, речення (1)а) є вдалим, оскільки його топик *One little boy* вводиться поступово, за допомогою попереднього контексту *I had to visit an orphanage*, на відміну від (2)б), у якому слухач повинен сприйняти невідомий йому відрізок інформації (про притулок для дітей) і одночасно надати нового статусу одному з хлопчиків (його хвороба).

What took you so long?

(1) a) *I had to visit an orphanage. One little boy was sick*

(2) b) **One little boy was sick.*

Основними категоріями теорії ICP є топик і фокус. *Топик* (тема, відома інформація) визначається у взаємозв'язку з двома іншими поняттями – даності (*givenness*) і інтенціональності (*aboutness*). *Даність* зорієнтована на слухача, тобто топик містить інформацію відому слухачеві, наявну у спільному фонді знань співрозмовників, яка швидко активується у короткостроковій пам'яті слухача, оскільки була попередньо згадана, або яка впливає з екстралінгвістичного контексту [5]. *Інтенціональність* є категорією емпірично вищою за даність, оскільки виражає інтенцію мовця, саме він вирішує, яку лакуну в знаннях слухача він має інтенцію заповнити [7].

Фокус (комент, рема, нова інформація) містить нову інформацію для спільного фонду знань співрозмовників. Згідно однієї з теорій, що досліджує фокус, теорії твердження (*assertion theory*), фокус є тією частиною пропозиції, за допомогою якої твердження відрізняється від пресупозиції (імпліцитного компонента повідомлення [4]).

Поряд з двома основними категоріями топіка і фокуса, у різних лінгвістичних школах існує їхній поділ на подальші субкатегорії та сегменти. Так, виокремлюють перехідний інформаційний елемент, який вказує яким саме чином фокус пов'язаний з топіком, або виокремлюють різні комунікативні рівні: топик – комент *vs* фокус – фон. Якщо перший поділ відповідає поступовій теорії введення інформації, то останній наголошує на існуванні альтернатив для фокусу та на їх відсутності для фону [5].

Комунікативний поділ речення нерозривно пов'язаний з лінійним оформленням синтаксичної структури, з порядком слів у реченні. У багатьох мовах загальноприйнятим є принцип оформлення речення від відомої інформації до нової. Цей принцип вирішальний і в оформленні англійського речення. Неканонічний порядок слів впливає на зв'язність дискурсу, він виконує функцію структурування, дозволяє мовцю маркувати інформаційний статус елементів, які складають пропозицію: що нове, що відоме і що

пов'язане з попереднім контекстом [2: 43]. Новою/відомою сутність може бути стосовно двох площин: слухача та дискурсу. Дискурсивно нова інформація не завжди нова для слухача, а відома слухачеві інформація не завжди дискурсивно відома. Дискурсивно відомої, але нової для слухача інформації не існує, оскільки все, що було відомо в контексті, повинно бути відомо слухачеві [6]. Рівновагу вдається відновити, застосувавши поняття інференційності [2: 52].

Таблиця 1.

Відомість інформації у тексті

	Відома слухачеві	Нова для слухача
Дискурс відома	попередньо вказана в контексті	не існує (згідно з Prince) / <i>інференційна</i>
Дискурс нова	не використана	повністю нова

Отже, не зважаючи на існування певного інвентаря різних термінів на позначення нової і відомої інформації, більшість дослідників погоджуються, що теорія інформаційної структури речення базується на рекурсивних правилах, тобто новий зміст подається у взаємозв'язку з існуючим фондом спільного знання, у іншому випадку відбувається збій комунікації.

Список використаної літератури

- 1) Андрушенко О.Ю. Інформаційна структура речення: сучасні підходи та методи дослідження / О. Ю. Андрушенко. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=stfil_2012_1_9
- 2) Birner B. Discourse Functions at the Periphery: Noncanonical Word Order in English / B. Birner // Proceedings of Dislocated Elements Workshop, ZAS Berlin, 2003. – P. 41–62.
- 3) Chafe W. Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects and topics / W. Chafe // Subject and Topic. - Academic Press, New York, 1976. - P. 27–55.
- 4) Lambrecht K. Information Structure and Sentence Form: Topic, Focus and the Mental Representations of Discourse Referents / K. Lambrecht. - Cambridge : CUP, 2000. - 388 p.
- 5) Matic D. Information Structure in Linguistics / D. Matic // International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, 2015. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.53013-X>
- 6) Prince E. The ZPG Letter: Subjects, Definiteness, and the Information-Status / E. Prince // Discourse Description: Diverse Analyses of a Fundraising Text. – Amsterdam : John Benjamins, 1992. – P. 295–325.
- 7) Reinhart T. Pragmatics and linguistics. An analysis of sentence topics / N. Reinhart // Philosophica, 1981. - №27.- P. 53–94.
- 8) Schwabe K. On Information Structure, Meaning and Form / K. Schwabe, S. Winkler. - Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. — 350 p.